

DE DOELISTENBEWEGING VOLGENS LAFARGUE

Waren de burgergecommitteerdenvergaderingen tijdens de Doelistenbeweging te Amsterdam in 1748 een politieke actor van betekenis?

Sjors Stuurman
S1973436
BA3-Seminar
Burgerschap in Crisistijd
Docent: Carolien Boender, MA
14-12-2019
7003 woorden

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	Pagina 2
Hoofdstuk 1	Pagina 5
Hoofdstuk 2	Pagina 8
Hoofdstuk 3	Pagina 13
Hoofdstuk 4	Pagina 16
Conclusie	Pagina 18
Bibliografie	Pagina 20
Bijlagen	Pagina 22

Omslagafbeelding: Vinkeles, Reinier, *Vergadering der patriotten op de groote burgerzaal in de Cloveniers Doelen te Amsteld: in Aug: A° 1748.* (Amsterdam 31 december 1748) prent. Atlas van Stolk (3734, Inv. Nr. 17568).

INLEIDING

In 1747 en 1748 werd de Nederlandse Republiek geteisterd door een vlaag van oproeren door het land trok. Aan de grondslag van al deze problemen lag de Oostenrijkse Successieoorlog. Vanaf 1740 had de Republiek samen met Groot-Brittannië en Oostenrijk gestreden tegen Pruisen, Frankrijk, Beieren en Spanje. In 1747 bereikte deze oorlog voor de Republiek een hoogtepunt. Nadat zij in de Zuidelijke Nederlanden al veel nederlagen hadden geleden, stonden de Fransen nu letterlijk aan de grens van de Republiek. De regenten wisten niet meer wat zij moesten doen, de burgerij voelde zich niet meer voldoende beschermd en daarom werd er in volksbewegingen opgeroepen om Willem Karel Hendrik Friso te benoemen tot Stadhouders van de verschillende provinciën. Op 2 mei 1747 werd de Prins van Oranje zelfs benoemd tot kapitein-generaal en admiraal-generaal van de Republiek en daarnaast tot stadhouder van alle gewesten.¹

De burgerij van Amsterdam had in 1747 onder leiding van Daniël Raap, een porseleinhandelaar, met succes geëist dat Amsterdam tijdens de zitting van de Staten-Generaal voor stadhouderschap zou stemmen. Een jaar later kwam de Doelistenbeweging op. Deze beweging krijgt haar naam van de plek waar zij bijeenkwamen, de Doelen. Normaal gesproken mochten burgers alleen bijeenkomen op de Doelen wanneer de burgermeesters hen daar toestemming voor gaven, maar gedurende het verloop van de Doelistenbeweging kwamen de burgers daar bijeen zonder toestemming. Er kan gesteld worden dat deze beweging uit twee partijen bestond: enerzijds de meer radicale democraten, onder leiding van Van Gimnig, anderzijds de gematigde democraten onder leiding van Raap.² Deze twee partijen hadden elk een andere visie over hoe de burgerij hun eisen zou opstellen en presenteren. In hoeverre hadden zij invloed op het stadsbestuur?

Onder de meer radicale democraten kunnen wij ook Daniel Lafargue scharen.³ Hij schreef in 1748 dag voor dag op wat er gebeurde in de Amsterdamse Doelen en daarbuiten. Zijn dagboek is door F.J.L. Krämer gepubliceerd in de *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* als ‘de gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen in 1748 verhaald door een Doelist’.⁴ In de bron zien we een gedetailleerde beschrijving van de gebeurtenissen, waarin ook Raap naar voren komt. Over Lafargue zelf weten wij echter zeer weinig, hij was geëngageerd van zijn wijk, maar verder is er niks over hem bekend. Zowel Krämer als

¹ Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam*. Deel 4. (Utrecht, 1973) 56.

² Voogd, N.J.J. de, *De Doelistenbeweging te Amsterdam in 1748*. (Utrecht, 1914) 114-116.

³ *Ibidem*, 144.

⁴ Krämer, F.J.L., ‘De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen in 1748 verhaald door een Doelist’, *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 26 (1905). De originele bron is van Daniel Lafargue, welke prof. Krämer heeft gepubliceerd.

Voogd merken op dat hij nergens anders wordt benoemd.⁵ Wat we wel weten is dat Lafargue niet altijd een voorstander was van de ideeën van Raap, zo was Lafargue voor gecommiteerdenvergaderingen terwijl Raap daar tegen was.

Lafargues bron is dus een dagverhaal en beschrijft de periode vanaf begin augustus tot en met 15 september. Daarbij is vooral de periode in september uitvoerig omschreven. Judith Pollmann schreef eerder een artikel over kronieken, die gezien kunnen worden als een archief over de momenten die zij beschrijven. Het is daarbij van belang om op te merken dat kroniekschrijvers vaak een ander doel hadden dan het documenteren van de gebeurtenissen.⁶ Inconsistenties met de historische werkelijkheid kunnen dan ook voorkomen, Pieter Geyl merkt in zijn boek *Revolutiedagen te Amsterdam* terecht op dat er van de data die Daniel Lafargue gebruikt niks klopt. Zelfs een rekest dat zijn eigen wijk had gestuurd is vermeldt onder een verkeerde datum, om maar aan te geven hoezeer het voor Lafargue dus lastig bleek te zijn om de juiste data te noemen.⁷ Daar geeft Lafargue overigens zelf ook de reden voor: hij heeft zijn dagverhaal geschreven aan de hand van aantekeningen die hij gedurende de periode maakte.⁸ Het dagverhaal geeft dus een inkijkje in de gebeurtenissen door de ogen van een doelist. Aangezien de bron van Lafargue centraal staat in dit stuk, zullen zijn data worden aangehouden.

Eerder schreef Maarten Prak, hoogleraar in Utrecht, een artikel over de invloed van de burgerij in Leiden.⁹ Daarin schreef hij dat de burgerij, naast de regenten en de stadhouder, misschien wel een ‘serieus te nemen politieke actor’ zou kunnen zijn.¹⁰ Dat de schutterij inderdaad een partij was om rekening mee te houden moge duidelijk zijn, zij waren immers de gewapende burgers in de stad die in feite een machtsmonopolie bezaten.¹¹ Over de onrust in Holland gedurende de jaren 1747-48 is de laatste tijd niet door veel andere historici geschreven. Wel komen de passages terug in grotere boeken zoals geschiedenissen over Amsterdam of *Willem IV: Stadhouder in roerige tijden*, die een groter overzicht geven.¹² De Doelistenbeweging is aan het

⁵ Krämer, ‘De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 1-3. Voogd, N.J.J., *De Doelistenbeweging te Amsterdam*, 144.

⁶ Pollmann, J. Archiving the local. Chronicling for the future in early modern Europe’, te verschijnen in *The Social History of the Archive: Record Keeping in Early Modern Europe* ed. Liesbeth Corens, Kate Peters and Alexandra Walsham, Past & Present Supplement 2016.

⁷ Geyl, P., *Revolutiedagen te Amsterdam*. (Den Haag, 1936). 169.

⁸ Krämer, ‘De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 46.

⁹ Prak, M., ‘Burgers in beweging. Ideaal en werkelijkheid van de onlusten in Leiden in 1748), *Bijdragen en Mededelingen voor de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 365-393.

¹⁰ Ibidem, 366.

¹¹ Zie daarvoor ook: Knevel, P., *Burgers in het Geweer: de schutterijen in Holland, 1550-1700*. (Hilversum, 1994).

¹² Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam*. Deel 3. (Utrecht, 1973); Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam*. Deel 4. (Utrecht, 1973); Prak, M., ‘Stad van tegenstellingen 1730-1795’ in: Frijhof, WIJK & Prak, M., *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 267-308; Jagtenberg, F.J.A., *Willem IV: stadhouder in roerige tijden, 1711-1751* (Nijmegen 2018).

begin van de 20ste eeuw wel beschreven door historici Pieter Geyl en N.J.J. de Voogd, maar het betreffen hier zeer beschrijvende boeken. Over de echte invloed van de burgerbewegingen wordt, op enkele passages na, niet gepraat. Ook wordt er in beide boeken veel aandacht besteed aan Daniël Raap, dat zal in dit stuk anders zijn.¹³

Om te bepalen of de Amsterdamse Doelisten, net als de Leidse oproerlingen die Maarten Prak heeft beschreven, een politieke actor van betekenis waren, moet er allereerst gekeken worden of de schutterij eerder van belang waren geweest in de Amsterdamse politiek, bijvoorbeeld in 1672. In dat jaar was er natuurlijk een soort gelijke situatie, waarin Willem III tot stadhouder werd verheven vanwege het Rampjaar. Daarna keerde de burgerij zich echter tegen het aristocratische regeringssysteem. De eis van de vrije krijgsraad, die ook in 1748 terugkwam, stond daarbij centraal.¹⁴

Daarna is het van belang om te kijken hoe de Doelistenbeweging in 1748 verliep. Welke vergaderpraktijken hadden de doelisten? Hoe probeerden ze invloed uit te oefenen op de Amsterdamse politiek? Rekesten sturen behoorde tot de mogelijkheden, maar zij konden ook gebruik maken van andere middelen. Heeft de Prins van Oranje nog invloed gehad op de beweging? Kijken naar de samenstelling van de doelistenvergaderingen is hierin ook belangrijk, aangezien dat wat kan zeggen over wie er meededen aan de vergaderingen. Dat is dan ook het onderwerp van het derde hoofdstuk.

Ook interessant is dat deze bron gevonden is in het archief van de familie Bentinck. Willem, graaf Bentinck, heer van Rhoon en Pendrecht, was in 1747-48 een van de belangrijkste adviseurs van Willem IV.¹⁵ Hij was lid van de Ridderschap in Holland en kreeg het rekest waarschijnlijk van Lafargue aangeboden. Waarom bood Lafargue zijn dagboek aan Bentinck aan? Had dat te maken met de hulp die de stadhouder kon bieden aan de doelisten, of was het voor Lafargue eerder van persoonlijk belang?

De hoofdvraag die resoneert in deze vraag is of de burgergecommitteerden-vergaderingen tijdens de Amsterdamse Doelistenbeweging in 1748 een politieke actor van betekenis waren. Allereerst zal daarbij dus gekeken worden naar de voorgeschiedenis van de Doelistenbeweging, daarna naar het verloop van de beweging, vervolgens welke bevolkingsgroepen terug te vinden waren in de beweging en ten slotte zal gekeken worden naar de vraag waarom Lafargue zijn beschrijving naar graaf Bentinck stuurt.

¹³ Voogd, N.J.J., *De Doelistenbeweging te Amsterdam*; Geyl, P., *Revolutiedagen te Amsterdam*. (Den Haag, 1936).

¹⁴ Knevel, P., *Burgers in het geweer*, 358.

¹⁵ Huffel, W. C. van, *Willem Bentinck van Rhoon, zijn persoonlijkheid en leven: 1725-1747*. (Den Haag, 1923).

HOOFDSTUK I: VOORGESCHIEDENIS DER SCHUTTERIJ

“Duidelijker dan daarvoor toonden de schutters in deze jaren namelijk aan een zelfstandige rol in het stedelijk politieke leven te kunnen spelen. De herinneringen aan deze gebeurtenissen werden tot aan het einde van de achttiende eeuw gekoesterd in schutterskringen en bleven zo doorspelen in het handelen van de schutters”¹⁶

Bovenstaand citaat is afkomstig uit de inleiding van *Burgers in Beweging* van Paul Knevel. Dit citaat laat in mijn optiek heel duidelijk zien dat de schutterij inderdaad een goed politiek besef had. Met ‘deze jaren’ verwijst Knevel naar de eerste jaren van de Opstand en naar het Wonderjaar 1566, waarin de schutterijen van groot belang bleken voor de opstandige gewesten.¹⁷ In deze periode veranderen de schutterijen ook van gilden in burgerwachten, zoals we die kennen van de zeventiende en achttiende eeuw. De schutterijen hadden politieke invloed, zoals is te zien in het Rampjaar 1672 en tijdens het Aansprekersoproer in 1696. Maar allereerst is de vraag, wat is de schutterij precies?

De schutterij bestond uit alle ingezetenen van de stad die zelf een wapenrusting konden betalen. De schutterij bestond dus voor een groot deel uit de middenklasse burgerij, in Amsterdam waren dat er in het derde kwart van de 17de eeuw volgens Rudolf Dekker ruim 5.000 op een bevolking van 200.000.¹⁸ Er was een indeling in vendels, Amsterdam telde er vanaf 1684 daarvan 60. Het aantal vendels lag daarmee in Amsterdam gelijk aan het aantal wijken. Deze vendels waren onderverdeeld in kwartieren, of korporaalschappen, die weer bestonden uit verschillende ‘rotten’.¹⁹ Daarnaast kan de schutterij grofweg worden ingedeeld in drie groepen: de manschappen, onderofficieren en hoofdofficieren.

De manschappen hadden boven hen een rotmeester, korporaal of sergeant, die aan het hoofd stond van het rot. Dit waren dan de onderofficieren. Boven deze sergeanten stonden de vaandrigs, luitenants en kapiteins, de hoofdofficieren. Deze kapiteins waren ook wijkmeester, een administratieve functie, waarbij ze een paar belastingen inden.²⁰ De hoogste positie binnen de schutterij was die van kolonel.²¹ Deze laatste functie werd vaak uitgevoerd door een burgermeester, al was dat in Amsterdam niet altijd het geval. Daarover zegt Knevel ook het volgende:

¹⁶ Knevel, P., *Burgers in het Geweer*, 15.

¹⁷ Zie: Ibidem, 62-91

¹⁸ Dekker, R., *Holland in beroering: oproeren in de 17e en 18e eeuw* (Baarn, 1982). 97.

¹⁹ Knevel, P. *Burgers in het Geweer*, 109.

²⁰ Roorda, D.J., *Partij en Factie: De oproeren van 1672 in de steden van Holland en Zeeland, een krachtmeting tussen partijen en facties* (Groningen, 1961). 74.

²¹ Knevel, *Burgers in het Geweer*, 116, 126.

“De kolonel was een machtig man in de organisatie van de schutterij. [...] Hij zat de krijgsraad voor en onderhield contacten met het stadsbestuur. Zijn functie was te belangrijk om aan niet-stadsbestuurders over te laten.”²² De functie van kolonel was dus belangrijk voor de regenten. Deze krijgsraad was in Amsterdam een vergadering van alle kolonels en kapiteins, de zogeheten kleine krijgsraad. In de grote krijgsraad mochten ook de luitenants ten tonele komen, maar zij hadden in feite weinig te zeggen.²³

De functie van kolonel was ook zeer politiek beladen. De eis van een vrije krijgsraad komt dan ook meerdere malen terug in de geschiedenis. Een vrije krijgsraad was een krijgsraad die was samengesteld zonder tussenkomst van de regering. Toen op 6 september 1672 het huis van Michiel de Ruyter werd geplunderd door een boze menigte, werd er door een groep opstandige schutters in een rekest onder andere geëist dat de officieren van de schutterij zouden worden benoemd door en uit de lagere rangen en niet door de regering. In essentie is hier dus de eis van een vrije krijgsraad te zien. De leiders van deze groep noemt Brugmans “gezeten burgers, [...], mannen wie men politiek besef niet kan ontzeggen”.²⁴ Daarbij is het dan ook van belang om in te zien dat deze eisen niet zomaar uit de lucht kwamen vallen. De gegoede burgerij, waar deze mannen hoogstwaarschijnlijk deel van uit maakten, had het karakter van de regenten doorzien en begon de druk van hun heerschappij te voelen. Onder andere naar aanleiding van hun eisen werden niet veel later de kapiteins van de schutterij uit hun functies ontheven, alsmede 17 regenten.²⁵

In 1684, toen er ongeregeldheden waren in de stad, werd nog eens laten zien dat de schutters dezelfde wensen hadden als in 1672.²⁶ Ook tijdens het Aansprekersoproer in 1696 liet de schutterij zich zien. In eerste instantie hadden de schutters sympathie voor het opstandige volk, maar toen bleek dat het alleen om plunderen ging, veranderde hun houding.²⁷ Deze keer voelde de kapitein zich genoodzaakt te schieten op het boze volk. Hierbij vielen doden en gewonden op onder andere het Koningsplein. Het huis van de kapitein op de Reguliersgracht moest het ontgelden. De volgende dag, nog voordat de schutterij in het geweer was, werden de plunderingen voortgezet. Gedurende deze tweede dag liepen de rumoeren zo hoog op, dat de regering harder ging optreden. Dat gebeurde door sommige opstandige inwoners gevangen te zetten en sommigen zelfs ter dood te veroordelen. Opvallend is dat het hier nogmaals de

²² Knevel, *Burgers in het Geweer*, 126.

²³ Ibidem.

²⁴ Brugmans, *Geschiedenis van Amsterdam*. Deel 3, 179.

²⁵ Ibidem, 179-180.

²⁶ Ibidem, 249.

²⁷ Hesselink, L. & Prak, M., ‘Stad van gevestigden 1650-1730’ in: Frijhof, WIJK & Prak, M. *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 101.

schutterij was die opkwam voor haar eigen belangen en niet de stadsmilitie die de stad zou moeten beschermen voor zulke oproeren.²⁸

Wat uit beide hierboven genoemde voorbeelden, 1672 en 1696, blijkt, is dat de schutterij in deze woelige tijden voor Amsterdam belangrijk was. Historicus D.J. Roorda merkt terecht op dat de schutterij voor de regering zowel onmisbaar als gevaarlijk was, aangezien ze tijdens of na een groter oproer ook hun positie konden verbeteren of uitbuiten.²⁹ De regering had zelf echter, met uitzondering van kleinere stadsmilities, geen middelen om de oproeren in de hand te houden. De schutterij had daarmee in militair opzicht meer macht en de eisen die door de schutters werden gesteld in 1672 lieten zien dat zij het niet eens waren met de toenmalige regentenfacties. Dit laat politiek bewustzijn zien, waardoor gezegd kan worden dat zij toch een politieke actor van enige betekenis waren. Wel is dat dus grotendeels te danken aan hun militaire overwicht.

²⁸ Brugmans, *Geschiedenis van Amsterdam*. Deel 3, 342-350.

²⁹ Roorda, *Partij en Factie*. 75.

HOOFDSTUK II: DE OMSTANDIGHEDEN IN AMSTERDAM

Na de dood van Koning-stadhouder Willem III in 1702 besloten de regenten van de Republiek dat zij opnieuw zonder stadhouder door zouden gaan, het Tweede Stadhouderloze Tijdperk brak aan. Toen in 1747 echter de Fransen op de deurmat van de Republiek stonden, vond menig burger van de Republiek dat er weer een Oranje aan het roer moest staan. Dit werd, zoals eerder vermeld, stadhouder Willem IV.³⁰ In het eerste jaar van zijn ‘regering’ brak het Pachtersoproer uit, dat in Amsterdam ten einde kwam met de executie van 2 personen. Met deze mededeling begint Daniel Lafargue zijn beschrijving van de Doelistenbeweging in Amsterdam.³¹ De daadwerkelijke start van het oproer is wanneer Lafargue het volgende te horen krijgt: “deze namiddag zal de burgereye op de Kloveniersdoelen vergaderen en van dezelve pecessie nemen”.³² Op welke datum dit precies is wordt niet vermeld, historicus N.J.J. de Voogd meldt dat dit op 9 augustus 1748 zal zijn geweest.³³

Lafargue wilde in eerste instantie niet mee naar de Doelen, maar zijn buurman J.A. Chicot nam hem mee. Daar aangekomen hoorde Lafargue dat er twee partijen waren op de Doelen, die zeer verdeeld waren. Deze verdeling zorgde bij Lafargue voor vrees en hoop: “Vreeze dat het quaed der tweedracht zoude toenemen en verder verspreyden, hoope dat door die zelve tweedracht t’alles tot niets zoude doen uytvallen”³⁴ Hieruit blijkt hoe in deze eerste fase Lafargue nog erg tegen de hele zaak is. De volgende dagen werden de eerder gepubliceerde 3 artikelen goedgekeurd op de Doelen, waarna de burgermeesters van Amsterdam hetgeen gebeurde op de Doelen als illegitiem beschouwden.³⁵ Op 13 augustus blijkt echter dat de burgermeesters toch wel vrees hadden voor de Doelisten, aangezien zij op dat standpunt terugkwamen.³⁶

Ruim een week later, op 24 augustus, volgde er bericht dat de 3 artikelen goedkeuring hadden gekregen van de regenten, Vervolgens werd Lafargue uitgenodigd om te vergaderen in zijn wijk, alwaar bleek dat zijn wijk verward was over de ontstane situatie. Aangezien de wijk vond dat geweld uit moest blijven, kozen zij drie gedeputeerden uit hun midden om naar de stadhouder in Den Haag te gaan.³⁷ De stadhouder zou de situatie moeten komen oplossen.

³⁰ Zie: F.J.A. Jagtenberg, *Willem IV: stadhouder in roerige tijden, 1711-1751* (Nijmegen 2018).

³¹ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 4.

³² Ibidem, 5.

³³ Voogd, *De Doelistenbeweging te Amsterdam*, 114.

³⁴ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 9.

³⁵ De drie artikelen waren: de inkomsten van de posterijen aan de stad doen laten toebehoren, alle posities die tot op heden alleen voor regenten waren, ook voor burgers beschikbaar maken en als laatste wilde de burgerij haar eigen kapiteins en kolonels kiezen, zie ook: Voogd, *De Doelistenbeweging te Amsterdam*, 111-113.

³⁶ Ibidem, 9-11.

³⁷ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 15-19.

Volgens Lafargue zette dit bezoek het een en ander in beweging. Zo stuurden deze 3 gedeputeerden op 29 augustus een brief, waarin stond dat zij een gesprek hadden gehad met de stadhouder. Daarnaast kwamen Graaf Bentinck, zijn broer Charles Bentinck en baron Grovestins, de opperstalmeester van de stadhouder³⁸, naar Amsterdam om zelf aan te horen hoe de burgers dachten over de situatie.³⁹ Vanuit Den Haag volgde een brief waarin stond dat het de wens van het hof was dat “de burgers, yeder uyt hunne wijck, uyt de haeren 2 zoude committeren, met volmacht om de belangen der burgeren, Zijn Hoogheyd hier zijnde, bij voorvallende gelegentheeden te kunnen voordragen”.⁴⁰ Door deze brief werd de tweedeling tussen de gematigden en radicalen nog groter.

De radicalen van Van Gimnig en Lafargue zagen deze brief als hun leidraad en volgden de instructies op: in de wijk van Lafargue, wijk 8, werd hijzelf verkozen samen met Frederick Basset. Diezelfde dag bleek dat er al in 10 wijken gecommiteerden verkozen waren, die samen zouden komen in een lokale herberg.⁴¹ Binnen een aantal dagen zou het aantal wijken explosief toenemen en was de verkiezingsbeweging de overhand aan het krijgen, Lafargue stelt dat 37 of 38 wijken gecommiteerden hadden afgevaardigd.⁴² In tegenstelling tot de radicalen, probeerde Daniël Raap met zijn gematigde Doelisten nog steeds op andere wijze tot besluiten te komen. Zo liet hij mensen tekenen voor een rekest dat hij had opgesteld, maar dat viel bij de radicalen niet goed in de smaak.

Hierop lieten de radicalen op 1 september hun macht zien: zij gingen samen met 2.000 Bijltjes (havenarbeiders) de straat op en stopten bij alle huizen die ‘verdacht’ waren, ofwel de huizen waar aanhangers van Raap aanwezig waren. Lafargue zegt hierover:

“Ick stond op mijn stoep toen de Bijlties de Doelesluys passeerden, komende van de Cingel, en zach een persoon aankomen, die op dit gezicht zeer ontroerd wierd, welken men mij zijde eenen E. Chatin te zijn; deze was als de dood op ’t gezicht bestorven, en [een] wijl staan blijvende keerde hij zeer confus terug”⁴³

Deze E. Chatin was een aanhanger van Daniel Raap, die ervan overtuigd was dat de stadhouder orde op zaken kwam stellen, waarvan nog niet alle gecommiteerden van af wisten. Later die avond bleek echter dat Chatin en Raap gelijk hadden, de Prins was richting Amsterdam

³⁸ Krämer, F.J.L., *Gedenkschriften van G.J. Hardenbroek* (Amsterdam, 1915), deel I, 35; deel IV, 110.

³⁹ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 22-23.

⁴⁰ *Ibidem*, 24.

⁴¹ *Ibidem*, 27-29

⁴² *Ibidem*, 42; Geyl, *Revolutiedagen te Amsterdam*, 73.

⁴³ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 37.

vertrokken vanuit Den Haag. Om hem te verwelkomen zouden de gecommiteerden ‘en corps’ de prins binnenhalen, vergezeld door de Bijltjes die hen goed hadden geholpen.⁴⁴

Toen Willem IV eenmaal in Amsterdam was aangekomen, op 2 september, mochten eerst de burgermeesters bij hem op audiëntie komen. Daarna volgden andere hoogwaardigheidsbekleders en uiteindelijk mochten ook de gecommiteerden op audiëntie komen bij de Prins. De gecommiteerden hadden eerder 6 gedeputeerden gekozen, die bij het Hof bleven. Op 3 en 4 september werd er ook kort overlegd door de gecommiteerden, maar toen bleek dat de gedeputeerden niet kwamen, stelde men de vergadering uit tot de volgende dag. De kastelein van de herberg waar de gecommiteerden normaal samen kwamen, verzocht hen op 5 september, nog voordat hun vergadering was begonnen, om een andere plek te zoeken. Vanaf 5 september zouden de gecommiteerden daarom vergaderen in de Doelen.⁴⁵

Op 5 september probeerde ook Raap toegang te krijgen tot de vergadering van de burgergecommiteerden, zij gooiden hem echter eruit en de dag erna besloten zij ook dat hij in het geheel niet meer welkom zou zijn op hun vergaderingen. In de vergaderzaal die dag, 6 september, had men het over de ‘negligentie onzer 6 gedeputeerden’. Tot op heden hadden zij nog niets van hen vernomen. Later die avond kwamen de gedeputeerden echter langs, nadat de gecommiteerden weer in grote getalen naar het Hof waren geweest om verhaal te halen. Op 7 september keerden de gedeputeerden weer terug naar het Hof, ondanks dat niet alle gecommiteerden er zeker van waren dat hetgeen zij daar deden goed was.⁴⁶

Ondertussen was het volk bijeengekomen op de Doelen om daar hun onlusten te uiten. De Bijltjes wilden ook graag schot in de zaak krijgen en deden een voorstel:

“[om] dien avond met een goed getalaan de huizen der regering te zullen rondgaan, die heeren spreekken en ze vermanen die gemeenzame ommegang met zijn Hoogheyd af te breken, en den Vorst niet langer beletten in de gewigtige zaacken, tot welcken eynde hij hier gekomen was.”⁴⁷

Dit vonden de gecommiteerden iets te ver gaan, zij wilden liever geen geweld gebruiken. Terwijl dit net gebeurt was kwamen er een aantal gedeputeerden met een rapport van het Hof. Hierin stond dat de regering haar taken had neergelegd. Omdat het beneden op de Doelen vol stond met volk, besloten de gecommiteerden Raap uit te nodigen op hun vergaderzaal boven in de Doelen. Zij vroegen hem of hij “doch geen beroertens wilde verwecken, maer liever in

⁴⁴ Krämer ‘De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 40-41.

⁴⁵ Ibidem, 41-45.

⁴⁶ Ibidem, 50-55.

⁴⁷ Ibidem, 56.

vrede zich met ons te voegen in 't samenwerken.”⁴⁸ Samen vertelden zij het nieuws aan het volk, bijeen op de Doelen.

De dagen daarna bleek dat deze samenwerking gunstig was voor beide partijen, na het ontslag van de burgermeesters mochten de burgers op 8 september hun grieven kwijt aan de stadhouder. Op 10 september werden deze grieven richting het Hof gebracht. Sommige gecommiteerden wilden daarnaast een vrije krijgsraad, maar Lafargue dacht dat die eis te ijverig was. Dat de eis door veel mensen was gewenst blijkt uit het feit dat er een rekest werd opgesteld waar de vrije krijgsraad in werd geëist door de burgers van wijk 8. De Prins vond een vrije krijgsraad te ver gaan, maar wilde wel toegeven aan de burgers om van de 5 kolonels, er 3 te kiezen vanuit de burgerij en slechts 2 vanuit de regenten.⁴⁹

Sommige gecommiteerden waren het daar niet mee eens en gingen 's nachts op 11 september naar de stadhouder toe, deze zou hen hebben gezegd dat er een vrije krijgsraad zou komen. Hier kwam hij echter op terug en zei dat hij hen de volgende dag zou berichten over zijn besluit. Ondertussen waren er ook 4 nieuwe burgermeesters benoemd, die de gecommiteerden gingen feliciteren op het stadhuis. De roep om een geheel vrije krijgsraad was er volgens Lafargue nog steeds, aangezien hij andere gecommiteerden en burgers uit zijn wijk daar continu over hoort praten. Diezelfde dag werd er ook een resolutie gepubliceerd, waarin men stelde dat de aanstelling van officieren een recht van de burgers zou zijn.⁵⁰ Nog diezelfde dag zouden in alle wijken nieuwe kapiteins en officieren gekozen moeten worden, volgens de gecommiteerden.⁵¹

Deze namen werden voorgedragen aan de Prins, die echter toen stelde dat dit niet de bedoeling was geweest. Hij had graag een lijst namen gehad, die zouden worden voorgesteld aan de krijgsraad, waarna zij nieuwe leden kozen. Dit deden Lafargue en de zijnen dan ook, waarna zij de volgende dag, 14 september, te horen kregen dat alle nieuwe leden van de krijgsraad benoemd zouden worden.⁵² Hiermee was de gehele krijgsraad in feite onder controle van de burgerij. De dag hierna ging de stadhouder weer terug naar Den Haag en werd hij uitgeleid op eenzelfde manier als dat hij werd ingeleid, door de Bijltjes en gecommiteerden tezamen.

Uit het voorgaande is duidelijk te zien hoe de Doelistenbeweging te werk ging. Enerzijds waren er de gecommiteerden vanuit de wijken, die vergaderden over wat er in de stad gebeurde en aan de hand daarvan beslissingen namen. Anderzijds is er Raap die met een groep

⁴⁸ Krämer, 'de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen', 57.

⁴⁹ Ibidem, 58-70.

⁵⁰ Ibidem, 75-81

⁵¹ Ibidem, 85.

⁵² Ibidem, 90-93.

medestanders het volk op de Doelen probeert te beïnvloeden. Lafargue stelt dat de gecommitteerden de touwtjes in handen hadden, al is dat te betwijfelen. Judith Pollmann geeft in haar artikel over kronieken aan dat schrijvers van kronieken de politieke situatie op het lokale niveau vaak beschrijven vanuit hun eigen positie.⁵³ Dat de gecommitteerden daadwerkelijk invloed hebben gehad blijkt uit de bron, maar kijkend naar andere perspectieven zoals die geschetst worden door Pieter Geyl en N.J.J. de Voogd is het niet aannemelijk dat zij ook echt de touwtjes in handen hadden. Die rol lag eerder bij Daniel Raap, die in de historiografie ook veel vaker aan bod komt dan Lafargue.⁵⁴

Om druk uit te oefenen op het stadsbestuur maakten de gecommitteerden gebruik van een drie middelen. Allereerst gebruikten zij rekestten ter attentie van het stadsbestuur om hun grieven duidelijk te maken en eisen te stellen. Ten tweede konden zij via een bezoek aan de stadhouder indirect hun invloed doen blijken. Ten slotte hadden zij de Bijltjes tot hun beschikking voor optochten door de stad. Van deze drie middelen werden de eerste en tweede het meest gebruikt, vanaf het moment dat de stadhouder in Amsterdam was waren er praktisch constant onderonsjes met hem. Voor het stadsbestuur waren de gecommitteerden hierdoor dus wel een groep om rekening mee te houden en om tevreden te houden.

⁵³ Pollmann, J. 'Archiving the local. Chronicling for the future in early modern Europe', *Past & Present Supplement* 2016, 249-250.

⁵⁴ Voogd, N.J.J., *De Doelistenbeweging te Amsterdam*. Geyl, P., *Revolutiedagen te Amsterdam*. (Den Haag, 1936).

HOOFDSTUK 3: SAMENSTELLING VAN DE DOELISTENBEWEGING

In 1748 telde Amsterdam 60 schutterswijken, waarvan in ieder geval 37 of 38 wijken meededen aan het systeem van burgergecommitteerden. Volgens Pieter Geyl breidde dat aantal zich nog wel verder uit, maar precieze getallen noemt hij hierbij niet.⁵⁵ Op een kaart uit omstreeks 1748 (Bijlage A1) is te zien hoe Amsterdam er tijdens de Doelistenbeweging uitzag, echter staan hier geen wijkaanduidingen op. Die staan wel op de kaart uit 1829 (Bijlage A2) en aangezien de twee kaarten niet zeer van elkaar verschillen, ook al zit er 80 jaar tussen de kaarten, zullen de wijkaanduidingen van die kaart gebruikt worden. De ligging van de wijken is van belang voor de welvaartsindeling van de bevolkingsgroepen. Over het algemeen kan gesteld worden dat er in de grachtengordel het meeste werd verdiend, daarna kwam de binnenstad met een gelijkmatige verdeling van inkomen en als laatste kwamen de buitenwijken, die het armst waren.⁵⁶

In Bijlage B staat een tabel met 40 verschillende personen die in de bron van Lafargue bij naam worden genoemd en die daadwerkelijk iets met de beweging van burgergecommitteerden te maken hadden. Regenten zijn niet opgenomen in deze lijst, met uitzondering van kapiteins Michiel Bruynings en C. Scholten. Van de 40 personen zijn 15 gecommitteerden, ook zijn er 6 personen die Lafargue 5 keer of meer noemt. Dat zijn Frederi(c)k Basset, J.A/A.J. Chicot, Hendrik Gelling, Hendrik van Giming en Daniel Raap. Chicot is de buurman van Lafargue, Raap is de leider van de gematigden en de andere drie zijn ook gecommitteerden.

In onderstaande tabel is te zien dat de meeste personen die Lafargue noemt uit de binnenstad van Amsterdam afkomstig zijn. Dat valt te verwachten, aangezien Lafargue zelf ook in de binnenstad woont. Ook zijn er 7 personen afkomstig uit de grachtengordel, onder andere Van Giming en Gelling wonen daar. De personen in de buitenwijken zijn ook noemenswaardig, één was een gecommitteerde voor de Bijltjes, Egbert van Baalen, wijk 16; een ander is wijn-

Gebied	Absoluut aantal	Percentage
Grachtengordel	7	17,5%
Binnenstad	25	62,5%
Buitenwijken	3	7,5%
Onbekend	5	12,5%
Totaal	40	100%

Gegevens afkomstig uit bijlage B

⁵⁵ Geyl, P., *Revolutiedagen te Amsterdam*. 73.

⁵⁶ Prak, M., 'Stad van tegenstellingen 1730-1795' in: Frijhof, WIJK & Prak, M., *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 268.

verkoper op de Haarlemmerdijk; de laatste is Feytama, over wie Lafargue zegt: “op den Doelen bekend, welkers sentimenten eygenbelangend en niet orthodox waeren.”⁵⁷ Lafargue heeft dus duidelijk een mening over de personen die wonen in de buitenwijken: de Bijltjes zijn vrienden van de gecommiteerden, de wijnverkoper komt zijdelings langs en Feytama is niet te vertrouwen. Het is wel belangrijk te vermelden dat Egbert van Baalen niet zomaar een ‘Bijltje’ was, hij was meestertimmerman.⁵⁸ Deze meestertimmerlieden verdienden meestal aanzienlijk meer dan normale timmerlieden, die een loon tussen de 24 en 30 stuivers per dag hadden.⁵⁹

De overige personen woonden dus in de binnenstad en zij behoorden allen tot de schutterij. Het blijkt dan dus dat zij geen arme burgers waren, maar eerder behoorden tot de middenstand en sommigen zelfs tot de gegoede burgerij. Degenen die werden gekozen als nieuwe officieren van de schutterij waren ook vaak afkomstig uit bekende handelsfamilies.⁶⁰ De heren Chicot, Muylman, Testas, Valeton en Visscher, die vermeld worden in de bron van Lafargue, waren allen koopmannen. Van Testas, Valeton en Visscher zijn in het Amsterdams archief vele wisselprotesten te vinden.⁶¹ In Amsterdam was het in de achttiende eeuw heel normaal om met wisselbrieven te betalen in plaats van met munten. Een wisselbrief had altijd een debiteur en crediteur, de debiteur moest het geld uitkeren aan de persoon die de wisselbrief bij zich had. Was hij het daar niet mee eens, dan diende hij een wisselprotest in.⁶² Het feit dat deze koopmannen de debiteuren waren in deze zaken laat zien dat zij waarschijnlijk een behoorlijke hoeveelheid geld in hun bezit hadden.

Naast koopmannen zijn er ook een aantal wijnhandelaren te vinden in de bron, de heren Van Diest, Docher en Malepougne. Wijn gold in de tweede helft van de achttiende eeuw als product dat vaak door de elite van steden werd gedronken, dus wijnhandelaren waren ook geen ordinaire koopmannen.⁶³ De heren De Broen, Mercus en Vlier waren allen boekhandelaren (de Broen was ook kaartenmaker). Vlier en De Broen zaten met hun winkels aan het Rokin, van

⁵⁷ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 24.

⁵⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Stadplaats Amsterdam, archief 5075, inv. nr. 8346, machtiging, 17 april 1743.

⁵⁹ Voor een betere kijk op de lonen van sloopstimmerlieden, zie: Pepijn Brandon, ‘Wie raapt de Spaanders? Onrust aan de Amsterdamse admiraliteitswerf in rustige jaren’ in: *Holland* 45:3/4 (2013) 127-136.

⁶⁰ Prak, M., ‘Stad van tegenstellingen 1730-1795’ in: Frijhof, WIJK & Prak, M., *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 304.

⁶¹ Zie onder andere: Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, archief 5075, inv.nr. 10215, wisselprotest Visscher, 27 november 1739; Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, archief 5075, inv.nr. 10697, Wisselprotest Testas; Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, archief 5075, inv.nr. 11243, Wisselprotest Valeton, 15 maart 1739.

⁶² Het Wisselprotest, Alle Amsterdamse Akten, <http://alleamsterdamseakten.nl/artikel/650/het-wisselprotest/> (7 februari 2017) [geraadpleegd op 11 december 2019].

⁶³ Wegener, A.S., ‘Du nectar et de la godaille: qualité et falsification du vin aux Provinces-Unies, XVIIIe siècle’ in: *Revue d’histoire moderne & contemporaine* 51:3 (2004) 24.

Mercus is de locatie niet bekend maar aangezien hij in wijk 8 woonde is het mogelijk dat ook hij aan het Rokin boeken verkocht. Deze heren zaten vlakbij de Beurs en waren daardoor dus ook vaak in contact met de handelaren aldaar. Maar ook zaten zij vlakbij de Doelen, waardoor zij sneller betrokken raakten bij de Doelistenbeweging. Het was immers om de hoek.⁶⁴

Ook in andere steden waren burgers opstandig tegenover het regentenregime. Eerder heeft Maarten Prak onderzoek gedaan naar de 64 gedeputeerden die in Leiden werden verkozen naar aanleiding van het Pachtersoproer in 1748. Deze burgers waren bijna allemaal economisch onafhankelijk, dat wil zeggen, niet in loondienst. Ook hier ging het vooral om burgers uit de middenstand en niet om arme of juist zeer rijke burgers.⁶⁵ In Amsterdam is eenzelfde soort situatie te zien, waarbij de grote meerderheid van het volk niet vertegenwoordigd werd in de vergaderingen van de gecommiteerden, maar het de middenklasse burgerij was die de touwtjes in handen had. Lafargue heeft het in zijn bron over ‘t volck [dat] moest gestild worden eer het tot woeden uytborst’⁶⁶, waaruit blijkt dat hij zichzelf boven dat volk vond staan. Ook het feit dat de gecommiteerden op de bovenzaal van de Doelen vergaderden zegt iets: op die manier stonden zij letterlijk boven het volk dat dagelijks samenkwam op de Doelen.

De beweging van burgergecommiteerden was dus een beweging die bestond uit veel verschillende beroepen uit de Amsterdamse middenklasse burgerij. Wel was het zo dat zij net als de institutie waar zij haar bestaan aan hadden te danken, de schutterij, vooral opkwamen voor de belangen van de eigen groepen en niet zozeer voor het belang van alle inwoners van Amsterdam. Omdat zij duidelijk wisten waar zij op uit waren konden zij georganiseerd te werk gaan en zo invloed uitoefenen op het stadsbestuur, dat de middenklasse burgers nodig had om onder andere de stad te verdedigen in het geval van problemen.

⁶⁴ Zie Bijlage B voor de beroepen van deze personen, zie Bijlage A1/A2 voor de locatie van het Rokin ten opzichte van de Doelen en de Beurs.

⁶⁵ Prak, M., ‘Burgers in beweging. Ideaal en werkelijkheid van de onlusten in Leiden in 1748), *Bijdragen en Mededelingen voor de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 383.

⁶⁶ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 56.

HOOFDSTUK 4: GRAAF BENTINCK EN LAFARGUE?

Tijdens het bezoek van Willem IV was Graaf Bentinck, heer van Rhoon en Pendrecht, de gehele tijd aanwezig. Aan hem had Willem IV te danken dat hij stadhouder was geworden. Eigenlijk was Bentinck op dat moment gezant namens de Republiek in Aken, maar omdat hij het een en ander wilde bespreken met Willem IV was hij in de Republiek. Toen de gemoederen in Amsterdam hoog opliepen, kwam hij dus hoogte nemen.⁶⁷ Volgens Lafargue is hij ook aanwezig geweest tijdens één van de vergaderingen en hebben zij toen samen wijn gedronken. Hij zou toen alleen nieuwsgierig zijn geweest om te kijken hoe de vergadering van de gecommitteerden er aan toe gingen. Lafargue had het wel fijn gevonden als Bentinck vaker zou zijn gekomen, geeft hij aan.⁶⁸

Nadat Willem IV in 1748 Amsterdam had verlaten en het stadsbestuur had veranderd, veranderde de situatie voor Daniel Lafargue ook. Lafargue geloofde heilig dat wat hij deed goed was. Op 20 september 1748 kwam Jan van Diest, wijnhandelaar, op bezoek bij Lafargue om hem te vragen of hij zeker was van zijn zaak. Nadat Lafargue hierop volmondig ja had geantwoord gooiden Van Diest het over een andere boeg: het volk wilde weten welke mensen de gecommitteerden nou precies waren en wat hun bedoelingen waren geweest op de Doelen. Volgens Van Diest zouden deze gecommitteerden spijt krijgen van het afzetten van de regenten, hun nakomelingen zouden dat niet prima vinden. Hierop antwoorde Lafargue: “Jantie, Jantie, u spreekt al wat voorbarig”, maar Van Diest was ook zeker van zijn zaak: “Neen, bij mijn ziel, ‘k weet dat zij ’t er niet bij zullen laten, noch kamp geven”.⁶⁹ Hierna leest Van Diest een stuk tekst aan hem voor, waaruit zou moeten blijken dat Lafargue een oproermaker was, een *muytemaker*, maar Lafargue verzekerde hem:

“Al lang genoeg; wij kennen elkander nu beter als ooyt te vooren; draegt gij en uw snode vrienden maer sorg, dat het jeluy alle niet gae als voormaels Haman: die wilde zig oock wrecken, maar er was een machtiger en rechtvaardiger wrecker als hij; gedenckt jeluy aan dat voorbeeld, en komt mij vooraen diergelijcke dingen niet meer verhalen; ick ben den man niet, die gij meend, Jantie”⁷⁰

Het voorbeeld dat Lafargue noemt, van Haman, is een bijbels verhaal, waar het er uiteindelijk om draait dat God voor de mensen zal beslissen wat er gebeurt.⁷¹ De ‘machtiger en

⁶⁷ Zie: Huffel, *Willem Bentinck van Rhoon*, 172-210.

⁶⁸ Krämer, ‘de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen’, 51.

⁶⁹ Ibidem, 102.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Voor het verhaal over Haman, zie: *Ester*: 6-10, Nieuwe Bijbelvertaling (2004). Beschikbaar via: <https://www.de-bijbel.nl/bijbel/NBV/Ester-6> [geraadpleegd 12-12-2019]

rechtvaardiger wreecker' in deze zin is voor Haman dus God, maar de zinsnede is ook dubbelzinnig. Voor zijn eigen situatie denk ik dat Lafargue bedoelt dat Willem IV weet hoe het zit en dat Lafargue dus veilig is. Uiteindelijk moet hij zijn verhaal zelfs komen vertellen bij een rechtbank in Amsterdam, maar hij noemt de verdere bejegeningen niet.

In 1752 stuurde Lafargue zijn dagverhaal hoogstwaarschijnlijk op naar Graaf Bentinck. Daarbij stuurde hij een inleidende brief met daarin zijn redenen voor het sturen, deze inleidende brief ligt volgens prof. Krämer in het familiearchief van de familie Bentinck, dat in het beheer is van het Koninklijk Huisarchief in Den Haag.⁷² Toegang tot dat archief heb ik niet, maar Krämer heeft wel het een en ander gezegd over de inhoud van de brief. Het blijkt dat Lafargue de brief en het stuk stuurde om zijn kinderen veilig te stellen, hij zegt namelijk: "bescherming zijner kinderen voor verdere vervolging wegens het gedrag hares vader in het aankleven van de goede zaak"⁷³ Het blijkt daaruit volgens Krämer dat Lafargue werd gezien als oproerzaaier door de bevolking van Amsterdam, waardoor hij zich genoodzaakt voelde op zichzelf in te dekken.

De Doelistenbeweging werd door de Amsterdamse burgerij dus achteraf gezien als een groep onruststokers die het stabiele Amsterdam hadden gedestabiliseerd. Dat is in contrast tot hoe de gecommitteerden zichzelf zagen, zoals Lafargue laat zien. Zij dachten dat zij hadden gevochten voor een goede zaak. Waar zij gedurende de beweging dus invloed hadden gehad, nam die invloed naderhand snel af.

⁷² Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, Archief: Collectie Willem graaf Bentinck, heer van Rhoon en Pendrecht (1704-1774), inv. nr. G002.

⁷³ Krämer, 'de Gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen', 3.

CONCLUSIE

De Doelistenbeweging van 1748 kan enerzijds getypeerd worden als een oproer, anderzijds ook als een burgerbeweging die probeerde invloed te verkrijgen op het stadsbestuur. Rudolf Dekker stelt in zijn boek *Holland in beroering* dat hij een oproer definieert als “een lokale actie van een groep van tenminste twintig personen (...) en waarbij langer dan een halve dag, maar niet langer dan twee weken achtereen de openbare orde wordt verstoord en geweld plaatsvindt.”⁷⁴ Als we kijken naar de Doelistenbeweging, dan duurt deze langer dan de gestelde twee weken en dat het dus geen oproer is, maar eerder een mini-burgeroorlog. Daarom kies ik liever voor de aanduiding burgerbeweging, aangezien de mate van geweld ook zeer gering was, zoals hierboven te zien is. Zij probeerden politieke invloed te verkrijgen, wat goed aansluit op de hoofdvraag die beantwoord moet worden: Waren de burgergecommitteerden-vergaderingen tijdens de Amsterdamse Doelistenbeweging in 1748 een politieke actor van betekenis?

Uit bovenstaande is gebleken dat de Doelisten in 1748 in ieder geval twee gebeurtenissen hadden om op terug te grijpen, namelijk het Rampjaar 1672 en het Aansprekersoproer in 1696. Tijdens beide perioden wist de schutterij haar politieke macht te doen blijken, in 1672 met de aanstelling van de nieuwe stadhouder en tijdens het Aansprekersoproer door er voor te zorgen dat een aantal regenten hun functies in het stadsbestuur neerlegden. De Doelistenbeweging begint op een aparte wijze, eigenlijk door een gerucht dat niet waar blijkt te zien, maar de beweging laat wel zien dat het volk ontevreden was over de toenmalige situatie met de regenten.

De burgergecommitteerden-vergaderingen waren volgens Lafargue ontstaan omdat de stadhouder had gevraagd om uit elke wijk twee gecommitteerden te kiezen, waarna deze in vergadering samen zouden komen. Gedurende deze vergaderingen stelden zij rekesten op ter attentie van het stadsbestuur, maar ook stuurden zij rekesten aan Willem IV zelf. De gecommitteerden kozen uit hun midden daarnaast een aantal gedeputeerden die zij naar het tijdelijke Hof van de stadhouder in Amsterdam stuurden om zo directer contact met hem te houden. Via deze weg konden zij dus rechtstreeks politieke invloed uitoefenen door hun grieven bekend te maken. Via de rekesten werd dit ook gedaan en zij kregen dan ook altijd reactie van het stadsbestuur op hun communicaties.

De gecommitteerden kwamen in principe uit de gehele stad Amsterdam, maar de bevolkingsgroep waaruit zij voortkwamen was veelal hetzelfde. Het waren voornamelijk leden van de middenklasse burgerij die opkwamen voor hun eigen belangen binnen de stad. Anderzijds moesten zij het gewone volk dat ook op de Doelen bijeenkwam ook tevreden houden, anders

⁷⁴ Dekker, *Holland in Beroering*, 12-13.

zou het tot ongeregeldheden leiden. De positie van de gecommitteerden was daarbij dus lastig, maar uiteindelijk hebben zij ervoor gezorgd dat de regenten hun beroepen neerlegden en er een nieuw stadsbestuur én een nieuwe krijgsraad kwam. Daniel Lafargue, van wie het hele dagverhaal de basis vormde van dit stuk, schrijft zichzelf veel macht toe, maar de echte leider van de Doelistenbeweging was hij niet. Wel kan gesteld worden dat de gecommitteerdenvergaderingen politieke druk konden uitoefenen op het stadsbestuur en daardoor niet over het hoofd konden worden gezien. Zij waren daarmee dus een politieke actor van betekenis.

Binnen de huidige historiografie wordt weinig aandacht besteed aan Lafargue en zijn beschrijving, terwijl deze bron zeer veel namen noemt die te herleiden zijn tot personen die ook in archieven zijn terug te vinden. Onderzoek naar de Doelistenbeweging als geheel is al eerder gedaan, maar het werk van Lafargue speelt daarin geen centrale rol, terwijl de gecommitteerdenvergaderingen wel van belang zijn geweest voor de uitkomsten. Dit onderzoek breekt daarmee en stelt Lafargue wel centraal. Voor later onderzoek zou een vergelijking tussen Lafargue en bijvoorbeeld het dagboek van Jan de Boer interessante inzichten kunnen bieden.

BIBLIOGRAFIE

Bronnen:

Krämer, F.J.L., 'De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen in 1748 verhaald door een Doelist', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 26 (1905).

Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, archief 5075, inv.nr. 11899, obligatie van o.a. J.B. Commelin, 31 december 1746.

Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Notarissen ter Stadplaats Amsterdam, archief 5075, inv. nr. 8346, machtiging, 17 april 1743.

Vierde editie van de kaart van Amsterdam in vier bladen op schaal ca. 1:3.500, vervaardigd door Gerrit de Broen sr. en uitgegeven door Gerrit de Broen jr. en Johannes de Broen. kaart. Oriëntatie: zuidwest boven. (1744-1750) Beeldbank Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas Kok.

Nieuwe kaart van Amsterdam :, waarop zijn gebragt alle de voorgevallen veranderingen : benevens de uitgevoerd wordende kapitale werken van afsluiting der haven door een dijk met sluizen voorzien ..., uit echte stukken zamengesteld ; gegraveerd door Dl. Veelwaard Junior (1829) Collectie Universiteit van Amsterdam, d'Ailly plattegronden nr. 390.

Literatuur:

Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam: Deel 3*. (Utrecht, 1973).

Brugmans, H., *Geschiedenis van Amsterdam: Deel 4*. (Utrecht, 1973).

Dekker, R., *Holland in beroering: oproeren in de 17^e en 18^e eeuw* (Baarn, 1982).

Geyl, P., *Revolutiedagen te Amsterdam*. (Den Haag, 1936).

Hell, M., 'Revolte, rust en revolutie 1747-1795' in: Frijhof, WIJK & Prak, M. *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 309-376.

Hesselink, L. & Prak, M., 'Stad van gevestigden 1650-1730' in: Frijhof, WIJK & Prak, M. *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 89-150.

Het Wisselprotest, Alle Amsterdamse Akten, <http://alleamsterdamseakten.nl/artikel/650/het-wisselprotest/> (7 februari 2017) [geraadpleegd op 11 december 2019]

Jagtenberg, F.J.A., *Willem IV: stadhouder in roerige tijden, 1711-1751* (Nijmegen 2018).

Knevel, P., *Burgers in het geweer: de schutterijen in Holland, 1550-1700*. (Hilversum, 1994).

Krämer, F.J.L., *Gedenkschriften van G.J. Hardenbroek* (Amsterdam, 1915), deel I; deel IV.

Pollmann, J., 'Archiving the local. Chronicling for the future in early modern Europe', te versc-

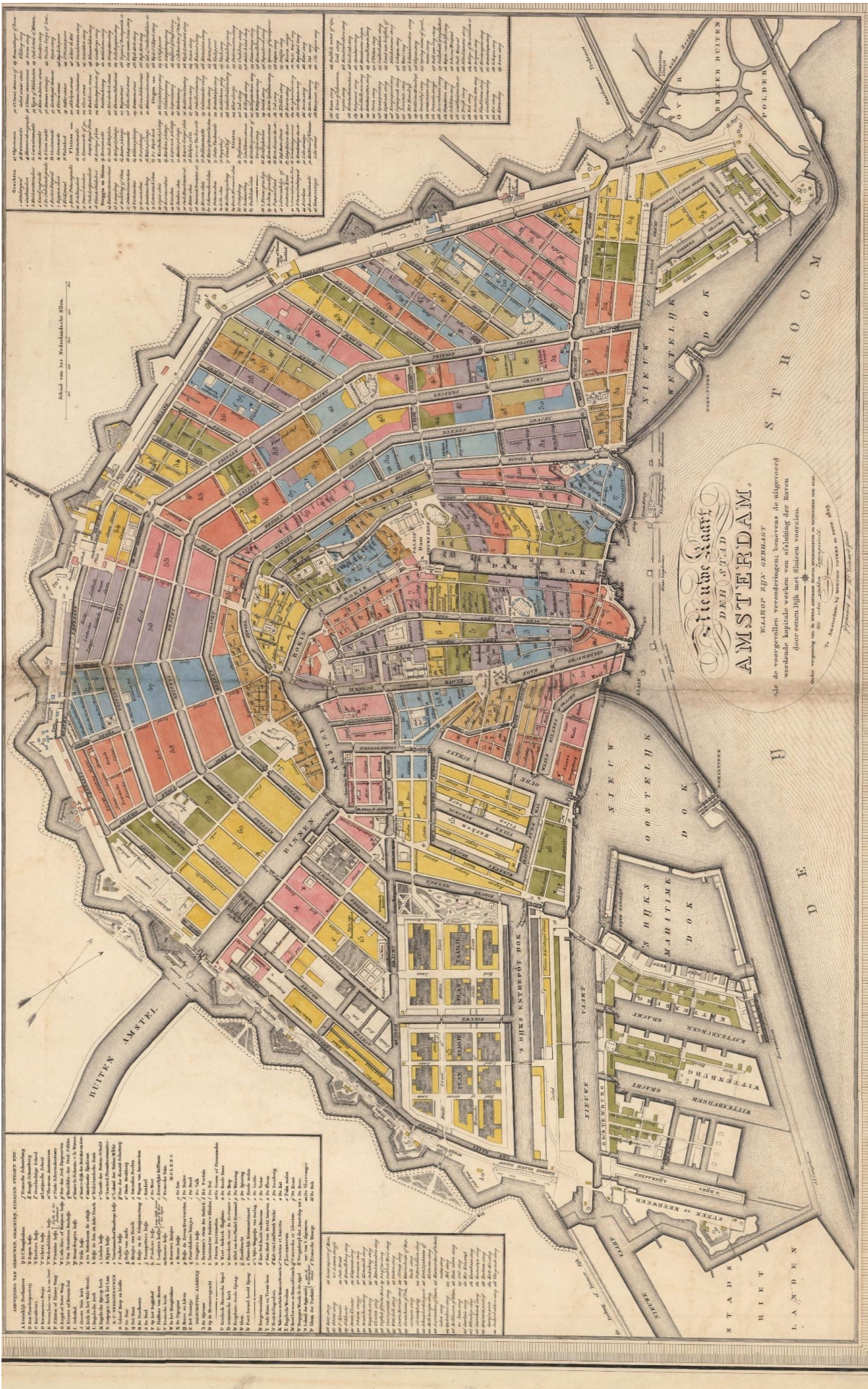
- hijnen in *The Social History of the Archive: Record Keeping in Early Modern Europe* ed. Liesbeth Corens, Kate Peters and Alexandra Walsham, Past & Present Supplement 2016.
- Prak, M., 'Burgers in beweging. Ideaal en werkelijkheid van de onlusten in Leiden in 1748), *Bijdragen en Mededelingen voor de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 365-393.
- Prak, M., *Gezeten burgers: de elite in een Hollandse stad: Leiden, 1700-1780* (Amsterdam, 1985).
- Prak, M., 'Citizens, soldiers and civic militias in late medieval and early modern Europe', *Past and Present* 228 (Oxford, 2015).
- Prak, M., 'Stad van tegenstellingen 1730-1795' in: Frijhof, WIJK & Prak, M., *Geschiedenis van Amsterdam: Zelfbewuste stadstaat 1650-1813* (Amsterdam, 2005) 267-308.
- Roorda, D.J., *Partij en Factie: De oproeren van 1672 in de steden van Holland en Zeeland, een krachtmeting tussen partijen en facties* (Groningen, 1961).
- Voogd, N.J.J. de, *De Doelistenbeweging te Amsterdam in 1748*. (Utrecht, 1914).
- Wegener, A.S., 'Du nectar et de la godaille: qualité et falsification du vin aux Provinces-Unies, XVIIIe siècle' in: *Revue d'histoire moderne & contemporaine* 51:3 (2004)

BIJLAGE A1: KAART VAN AMSTERDAM, OMSTREEKS 1748

Vierde editie van de kaart van Amsterdam in vier bladen op schaal ca. 1:3.500, vervaardigd door Gerrit de Broen sr. en uitgegeven door Gerrit de Broen jr. en Johannes de Broen. kaart. Oriëntatie: zuidwest boven. (1744-1750) Beeldbank Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas Kok.

BIJLAGE A2: KAART VAN AMSTERDAM, 1829

Nieuwe kaart van Amsterdam ; waarop zijn gebragt alle de voorgevallen veranderingen : benevens de uitgevoerd wordende kapitale werken van afsluiting der haven door een dijk met sluizen voorzien ..., uit echte stukken zamengesteld ; gegraveerd door Dl. Veelwaard Junior (1829) Collectie Universiteit van Amsterdam, d' Aily plattegronden nr. 390.

BIJLAGE B: TABEL MET PERSONEN IN BRON

Naam persoon	Totaal aantal vermeldingen	Eerste vermelding	Locatie wijk	Notities over persoon
Baalen, Egl. Van	4	p35	Buitenwijk	Gecommitteerde wijk 16, wijk der Bijtjes
Basset, Frederick	42	p17	Binnenstad	1 van de 3 gedeputeerden naar Z.K.H., tevens gecommitteerde van wijk 8
Bentjens, G.	2	p17	Binnenstad	1 van de 3 gedeputeerden naar Z.K.H., gemeld op stembriefje wijk 8
Boudeau	1	p27	Binnenstad	Gemeld op stembriefje wijk 8
Broen, G. de	1	p22	Binnenstad	Overbuurman en kaartverkoper op 't Rokin
Bruyn, J. de	3	p50	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 41
Bruynings, Capt. Michiel	3	p.7	Binnenstad	Kapitein van wijk 8
Chatin, E.	1	p37	Onbekend	Eenen der aanhang van Daniel Raap
Chicot, J.A.	17	p.6	Binnenstad	Koopman op de Oude Turfmarkt, buurman van Lafargue
Commelin, J.B.	5	p71	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 30
Daniels jr., Eduard	1	p89	Binnenstad	Vaandrig van wijk 8 na verkiezingen
Devries	1	p27	Binnenstad	Gemeld op stembriefje wijk 8
Diest, Jan van	2	p65	Buitenwijk	Makelaar op de Haarlemmerdijk, Makelaar in wijnen.
Docher, P.	3	p23	Binnenstad	Gecommitteerde wijk 11 en gedeputeerde, goede vriend van Lafargue
Feytama, Adv't	1	p24	Buitenwijk	Gecommitteerde wijk 47
Franschman en bakker in wijk 8	1	p.16	Binnenstad	
Gelling, Hk	9	p32	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 60
Gimnig, H. (van)	7	p24	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 33 en gedeputeerde
Hove, Luitenant M. ten	2	p.11	Binnenstad	Luitenant van wijk 8
Hulzenbosch, H.	1	p35	Binnenstad	Gecommitteerde wijk 6
Kannewet	1	p27	Binnenstad	Gemeld op stembriefje wijk 8
Lijnslager, C.	1	p45	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 59
Malepougne, S.	4	p.9	Onbekend	Wijnverkoper, 'hoofd van de Doelen' (p28)
Mazurel, Abr.	2	p28	Binnenstad	Gecommitteerde wijk 14
Menger	1	p27	Binnenstad	Gemeld op stembriefje wijk 8
Mercus, J.	2	p27	Binnenstad	Gemeld op stembriefje wijk 8, Burger en boekhandelaar in wijk 8
Meuzand, Jacob	1	p66	Grachtengordel	Gecommitteerde wijk 31
Muylman, d'heer	1	p17	Binnenstad	Koopman op de Oude turfmarkt

DE DOELISTENBEWEGING VOLGENS LAFARGUE

Ockers, B.	2	p39	Binnenstad	Gecommitteerde wijk 11
Ottens, Joshua	1	p89	Binnenstad	Luitenant van wijk 8 na verkiezingen
Oyens, A.	1	p80	Grachten- gordel	Gecommitteerde wijk 56
Raap, Daniel	40	p25	Onbekend	President van de eerste vergadering op de Doelen
Scholten, Capt. C.	1	p.11	Binnenstad	Kapitien van wijk 11
Sorgh, Hendrick	2	p27	Binnenstad	Schoonbroer van Lafargue, burger van wijk 8, later kapitein van die wijk.
Testas, P.	1	p48	Onbekend	Koopman
Valeton, Josse	1	p58	Binnenstad	Buurman, koopman op de Oude Turfmarkt, voorstander van den Huyze Orange
Visscher, Jan	1	p18	Onbekend	Bedaard koopman
Vlier, Gerrit	1	p.5	Binnenstad	Boekverkoper op het Rokin
Vries, J.K. de	1	p17	Binnenstad	1 van de 3 gedeputeerden naar Z.K.H.
Wigman, J.	1	p67	Binnenstad	Gecommitteerde wijk 13, zwager van Gelling

Alle personen die 5 of meer keer genoemd worden in de bron, zijn dikgedrukt gemaakt. Voor Basset geldt dat ook het woord ‘confrater’ is meegeteld als vermelding van zijn naam.

Bron: Krämer, F.J.L., ‘De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen in 1748 verhaald door een Doelist’, *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 26 (1905).